

FRÁ RITSTJÓRA

Hvað á að stýra menntarannsóknum?

Ég heimsótti grunnskóla nýlega til undirbúnings rannsókn. Þar mátti sjá sjö ára nemendur njóta þess að vinna að fjölbreyttum og skemmtilegum viðfangsefnum sem kennararnir fullyrtu að skiluðu þeim þekkingu og færni mun fyrr og betur en þær kennsluaðferðir sem áður voru notaðar. Það er ánægjulegt þegar staðfesta má með rannsóknum að nám sé jafnt áhugahvetjandi sem árangursríkt. Það er erfiðara að verða þess áskynja að kennsluaðferðum sé beitt til langframa án þess að þær komi nemendum til góða, hvað þá að árangurinn sé metinn kerfisbundið. Eitt hörmulegasta dæmið um slíkt var þegar heyrnarlausum nemendum var kennt með talmálsaðferð í hundrað ár hér á landi, jafnvel þótt ljóst væri að fyrir fjölmarga nemendur bar hún engan árangur. Þetta var gert til að breyta þeim sem bjuggu við heyrnarskerðingu í „virðingarverðar manneskjur“ með því að kenna þeim að beita þjóðtungunni rétt. Og þetta var gert þrátt fyrir þá vitneskju að hægt væri að nota táknmál í kennslunni sem gerir heyrnarlausum nemendum tjáskipti möguleg og kleift að átta sig á merkingu hugmynda og hugtaka. Við ættum því að hafa augun opin fyrir kennsluaðferðum og -aðstæðum sem kunna að vera brúkaðar enn í dag þrátt fyrir takmarkaðan árangur.

Í ofangreindum tilvikum eru það aðstæður á vettvangi sem kalla á rannsóknir. En margt annað stýrir rannsóknum, hvort þær eru yfirhöfuð unnar og þá hvernig: fyrri rannsóknir hér eða erlendis, fræðikenningar sem hátt ber hverju sinni, stefna Vísinda- og tækniráðs eða annarra sem útteila rannsóknarfé og áherslur pólitískra yfirvalda. Allt þetta eru dæmigerðir áhrifavaldar sem taka þarf tillit til þegar rannsóknir eru undirbúnar. Nýlega hefur bæst við þáttur sem um þessar mundir hefur einna mest áhrif á rannsóknarafköst (en síður -gæði) háskólakennara en það eru reglur Vísindanefndar opinberra háskóla um mat á störfum kennaranna. Þær gera ráð fyrir umbun í formi stiga fyrir vísindagreinar sem birtar eru í viðurkenndum fagtímaritum. Stigin eru höfð sem mælikvarði á afköst jafnt sem gæði starfa einstaklinga og ráða því hvort þeir njóta sömu réttinda, launakjara, framgangs í starfi og rannsóknarstyrkja og kollegar þeirra. Stigakerfið hefur haft þau áhrif að birtingum (sem í flestum tilvikum fjalla um rannsóknir) hefur fjölgað mjög á sviði menntavísinda og á skyldum sviðum á örfáum árum.

Vissulega þurfti vettvangurinn sárlega á því að halda að rannsóknum fjölgaði. Þannig fáum við ítarlegri upplýsingar (sem vonandi hvetja til umbóta) um allt sem varðar nám

og kennslu, hreyfingu og heilbrigði, tómstundastarf, þroskaþjálfun, skólástjórnun, sérkennslu, uppeldi og hvað þetta nú allt saman heitir. En vegna þess að ekki hafa orðið sambærilegar hækkningar á rannsóknarstyrkjum þurfa nú rannsakendur, sem flestir eru jafnframt í kennslu og/eða stjórnun, að leggja harðar að sér í starfi en nokkru sinni fyrr. Jafnframt er svo hættu á því að þeir falli í þá freistni að vinna yfirborðslegar rannsóknir sem hægt er að fá stig fyrir og skeri viðfangsefnin niður í hæfilega búta til birtingar til að bæta „nýtinguna“. Smám saman munu rannsakendur því fara að spila með og stýra stigakerfi háskólanna og kerfið mun hætta að virka á þann hátt sem því var upphaflega ætlað. Enn verri er sú hættu að kerfið gangi af þeim rannsóknum dauðum sem leitast við að fá yfirlit yfir óljós fyrirbæri, svo sem brennandi áhuga sjö ára nemenda á því að skrifa niðurstöður náttúrufræðiathugana sinna þótt þeir kunni ekki að lesa. Þetta á við um allar rannsóknir sem krefjast tíma, mikilla gagna og flókinnar greiningar.

Eitt af markmiðum FUM og TUM er að fjalla um menntarannsóknir af margvíslegum sjónarhóli. Of lítið hefur verið af því gert hingað til að leita til fræðimanna úr öðrum greinum en menntunarfræði til að skrifa um málefni sem varða rannsóknir á þessu sviði. Má nefna sem dæmi félagsfræði, félagsráðgjöf, fötlunarfræði, sagnfræði, mannfræði, hagfræði, lögfræði, heimspeki, guðfræði, heilbrigðisfræði, arkitektúr og fræði um opinbera stjórnsýslu. Hér er nokkur bragarbót gerð með því að birta grein um byggingarlist eins og hún birtist í skólabyggingum og aðra um hagfræði menntamála. Fjárframlög til menntamála eru gjarnan meginumræðuefnið þegar menntunar er getið í fjölmiðlum og fjölmargir embættismenn sinna þessari hlið menntunar þótt sjaldan sé um hana fjallað fræðilega hér á landi. Hagfræði menntunar er hins vegar til umfjöllunar í háskólanámi víða um heim. Í þessu tölublaði TUM fjallar Þórólfur Matthíasson um það sem hann kallar *kostnað við þekkingarmiðlun*. Hann lýsir áhrifum „markaðsbresta í skólastarfi“ og skýrir hvernig þeir hafa áhrif á kostnað við nám og á ávinning nemenda af skólasókn. Til viðbótar beinum kostnaði rekstraraðila skóla kemur það sem hann kallar *kraðakskostnað* nemenda þar sem þátttaka eins dregur úr ávinningi annars af náminu.

Í framhaldi af greinum í fyrri tölublaðum TUM eftir Amalíu Björnsdóttur, Baldur Kristjánsson og Börk Hansen fjalla þau nú um þann hluta rannsókna sinna sem viðkemur skólamenningu. Vísbandingar sem fram koma í niðurstöðunum um tengsl milli menningar skóla og árangurs á samræmdum prófum eru sérlega áhugaverðar. Í sumum skólum virðist sem áhersla sé lögð á að skapa umhverfi samanburðar á námsárangri, einkum í þeim skólum þar sem skólamenningin einkennist af sókn í völd og áhrif. Í öðrum skólum er áherslan frekar á nám og kennslu, einkum þar sem sterk tengsl eru milli kennsluhátta sem efla skilning og nýbreytni og svo forystu og stefnufestu. Höfundar gefa þessum tveimur megingerðum af skólamenningu heitin *samkeppnismenning* og *námsmenning*.

Fjallað er um þróunarstarf í leikskóla í greininni *Samfélag jafningja* eftir Svövu Bjargar Mörk og Rúnar Sigþórsson en greinin er byggð á meistaraþrófsritgerð Svövu Bjargar.

Meginniðurstöður rannsóknarinnar voru þær að skólagreindalíkanið sem lagt var til grundvallar væri vel til þess fallið að byggja upp lærdómssamfélag í leikskólanum í anda Reggio Emilia og með áherslu á samræður, samvinnu, dreifða forystu og ábyrgð, traust, umhyggju og virðingu. Enn fremur sýndu niðurstöður að jöfn tækifæri til náms og starfsþróunar innan skólans væru nauðsynleg kennarasamfélaginu til að byggja upp slíkt samfélag.

Torfi Hjartarson og Anna Kristín Sigurðardóttir skrifa um *Hönnun skólabygginga* í ljósi þróunar í kennsluháttum á undanförunum árum. Hönnunareinkenni fimm íslenskra grunnskóla, sem allir hafa risið á þessari öld, voru greind með hliðsjón af nýjum straumum á sviði byggingarlistar, menntavísinda, skólastarfs og tækni. Skoðuð var skipan kennslurýma, opin rými og samkomusalir, rými fyrir list- og verkgreinakennslu, skólasöfn eða upplýsingaver, vinnustöðvar kennara, rými fyrir útikennslu og tengsl við nærsamfélag auk þess sem undirbúningur hönnunar var skoðaður sérstaklega.

Greinin *Kyngervi raunvísinda* er eftir Þuríði Ósk Sigurjónsdóttur og Sif Einarsdóttur. Lagður var spurningalisti fyrir 139 karla og 46 konur, sem sóttu nám í því sem höfundar kalla „hefðbundnar karlagreinar“ við HÍ, um hindranir og hvata í námsvali og um upplifun nemenda af menningu greinanna. Niðurstöðurnar benda til þess að kvennemendur hafi trú á eigin færni og séu sterkir námsmenn en hafi þurft meiri hvatningu og stuðning til að velja nám í hefðbundnum karlagreinum en karlkyns samnemar. Þær virðast samsama sig vel við menningu og gildismat greinanna en þegar kemur að viðhorfi til kynja koma fram merki um ákveðna togstreitu.

Næsta grein, *Kannski erum við orðnar svo miklar strákastelpur að það haga sér allir eins*, tengist þeirri fyrri á þann hátt að síðari höfundur var meðleiðbeinandi við vinnslu meistaraþrófsverkefna sem báðar greinarnar byggjast á. Báðar fjalla þær um kynjamenningu í raun- og tæknigreinum við Háskóla Íslands; fyrri rannsóknin er unnin með spurningalista en sú síðari með viðtölum. Hér skrifa Hrafnhildur Snæfríðar- og Gunnarsdóttir og Þorgerður Einarsdóttir um orðræðu og áhrifavalda í menningu raun- og tæknivísindagreina. Greinarnar sem rannsóknin tók til voru eðlisfræði, rafmagns- og tölvuverkfræði, stærðfræði og tölvunarfræði. Niðurstöðurnar sýna að karllæg viðmið eru ráðandi innan raunvísindageirans og endurspeglast það bæði í jafningjamenningu og námstilhögun.

Loks er grein eftir Rúnar Sigþórsson sem heitir *Virk námskrá í íslensku í 6. og 7. bekk grunnskóla í ljósi samræmda íslenskuprófsins í 7. bekk*. Rannsóknin var hluti af doktorsverkefni höfundar sem beindist að kennslu í náttúrufræði og íslensku á unglingastigi og áhrifum samræmdra prófa á kennsluna. Athygli vekur að þrátt fyrir ólíkan tilgang samræmdu prófanna í 7. og 10. bekk hafði íslenskukennslan í 6. og 7. bekk og orðræða nemenda um prófið öll sömu megin Einkenni og á unglingastiginu. Þetta vekur spurningar um raunveruleg áhrif samræmdu prófanna á íslenskukennslu og að hve miklu leyti hún mótist af gróinni hefð fyrir kennsluháttum af því tagi sem lýst er í greininni.

Að lokum eru umsagnir um þrjár nýjar bækur sem gefnar voru út á árinu 2010: Anni Haugen skrifar umsögn um bókina *Barnen och välfärdspolitiken: Nordiska Barndomar 1900–2000* eftir Astri Andresen, Ólöfu Garðarsdóttur, Moniku Janfelt, Ceciliu Lindgren, Pirjo Markkola og Ingrid Söderlind. Hreinn Pálsson skrifar umsögn um bókina *John Dewey í hugsun og verki: Menntun, reynsla og lýðræði* sem Jóhanna Einarsdóttir og Ólafur Páll Jónsson ritstýrðu. Tvær umsagnir bárust um bókina *Social Policy and Social Capital: Parents and Exceptionality 1974–2007* eftir Dóru S. Bjarnason, önnur eftir James G. Rice og hin eftir Geert van Hove. Mikill fengur er að þessum umsögnum öllum. Njótið vel.

Ég vil þakka ritstjórn, ritrýnum, yfirlesurum, höfundum, umbrotsmanni og Háskólaútgáfunni gott samstarf um útgáfu þessa tölublaðs.

Gretar L. Marinósson